
ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 338.439.5

М. М. Селінний, ст. викладач

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ ЦУКРУ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОЮ СИРОВИНОЮ**

Анотація. У статті розглянуто складові формування вітчизняної сировинної бази буряко-цукрового виробництва. Визначені основні напрями забезпечення вітчизняного ринку цукру конкурентоспроможною сировиною.

Ключові слова: ринок, собівартість, цукор, цукровий буряк.

М. М. Селинный, ст. преподаватель

**ОБЕСПЕЧЕНИЕ ОТЕЧЕСТВЕННОГО РЫНКА САХАРА
КОНКУРЕНТОСПОСОБНЫМ СЫРЬЕМ**

Аннотация. В статье рассмотрены составляющие формирования отечественной сырьевой базы свеклосахарного производства. Определены основные направления обеспечения отечественного рынка сахара конкурентоспособным сырьем.

Ключевые слова: рынок, себестоимость, сахар, сахарная свекла.

М. М. Selinnyi, senior lecturer

DOMESTIC SUGAR MARKET PROVISION WITH COMPETITIVE RAW MATERIALS

Abstract. In this article it has been revealed the components of forming the domestic raw materials base of sugar beet production. The basic areas of the domestic sugar market provision with competitive raw materials have been defined.

Keywords: market, prime cost, sugar, sugar beet.

Актуальність дослідження. На вітчизняному ринку цукру відбуваються суттєві зміни обсягів виробництва, що в першу чергу пов'язано з нестабільністю забезпечення підприємств сировиною. Значні коливання пропозиції цукрових буряків призводять до зміни закупівельної ціни коренів і відповідно ефективності їх вирощування. Крім того, вітчизняний цукор, вироблений з цукрового буряку, має нижчу конкурентоспроможність у порівнянні з цукром, що вироблений з цукрової тростини. Тому питання забезпечення вітчизняного ринку конкурентоспроможною сировиною є досить актуальним.

Постановка проблеми. Виробництво цукру є досить енерго- і матеріаломістким виробництвом. При виробництві цукру в Україні значні витрати йдуть на придбання сировини, а саме цукрових буряків. Тому, важливим питанням є забезпечення вітчизняних цукрових заводів конкурентоспроможною сировиною.

Аналіз основних досліджень. Питання забезпечення виробництва конкурентоспроможної продукції бурякоцукрового комплексу розглядалися у роботах багатьох вчених: В. С. Бондаря, О. С. Зайця, М. Ю. Коденської, С. А. Стасіневич та інших. Але незважаючи на ряд важливих аспектів забезпечення ринку цукру конкурентоспроможною вітчизняною сировиною, які знайшли відображення у працях вищезазначених та інших вітчизняних дослідників, вивчення окремих проблем, зокрема, зниження як виробничої, так і повної собівартості вирощування цукрових буряків, залишається актуальним.

Постановка завдання. Визначення основних факторів впливу на забезпечення виробництва конкурентоспроможної сировини бурякоцукрового комплексу.

Виклад основного матеріалу. Для забезпечення внутрішнього попиту на ринку цукру необхідно розширити виробництво продукції з вітчизняної сировини. Основною сировиною для виробництва цукру в нашій країні є цукрові буряки, тому виникає потреба у збільшенні їх обсягів виробництва за рахунок зростання валових зборів. Цього можна досягнути шляхом збільшення посіву цукрових буряків та зростання їх врожайності. За першим варіантом для збільшення посівів буряків необхідно скоротити посівні площі інших культур, що вплине на структуру посівів, то-

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

му більш оптимальним варіантом є збільшення врожайності цукрових буряків, яка досягається за рахунок зростання виробничих витрат на одиницю площі.

Для отримання високої врожайності підприємство має збільшити обсяги внесення добрив, придбати більш продуктивні гібриди, забезпечити повний комплекс робіт, передбачених технологічною картою. Це відповідно призведе до суттєвого зростання витрат на вирощування цукрових буряків.

Нами були проведені розрахунки ймовірності одержання визначеної врожайності за різного рівня виробничих витрат на один гектар посіву цукрових буряків. Результати розрахунків представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Ймовірність отримання рівня урожайності при запланованих виробничих витратах на 1 га посіву цукрових буряків, %

Виробничі витрати на 1 га, грн.	Урожайність ц/га				
	до 200	201-300	301-400	401-500	понад 500
до 4 000	84,4	11,7	3,9	-	-
4 001 – 6 000	65,3	24,1	10,6	-	-
6 001 – 8 000	37,7	39,5	16,6	6,2	-
8 001 – 12 000	13,2	35,1	34,7	11,8	5,2
Понад 12 000	3,7	19,8	37,8	27	11,7

*Джерело: власні розрахунки автора.

За розрахунками при витратах на один гектар посіву цукрових буряків до 4 тис. грн. – найвища ймовірність отримання урожайності 200 ц/га. Схожа закономірність відслідковується і в другій групі, у якій при витратах до 6 тис. грн./га найвищою залишається ймовірність отримання врожайності до 200 ц/га. Тільки за витрат від 6 тис. грн. до 8 тис. грн. може зрости урожайність до 300 ц/га. При витратах понад 12 тис. грн. слід очікувати на врожайність від 301 до 400 ц/га.

Зростання витрат на вирощування цукрових буряків веде до підвищення їх собівартості. Нами проведені розрахунки щодо впливу рівня врожайності на собівартість цукрових буряків. У таблиці 2 представлені розрахунки виробничої собівартості цукрових буряків за різного рівня врожайності.

Таблиця 2

Виробнича собівартість цукрових буряків за різного рівня виробничих витрат та рівня врожайності, грн./ц

Витрати на 1 га, грн.	Урожайність ц/га				
	до 200	201-300	301-400	401-500	понад 500
до 4 000	33,55	17,24	12,07	-	-
4 001 – 6 000	37,20	24,95	19,56	-	-
6 001 – 8 000	48,38	31,28	24,82	18,24	-
8 001 – 12 000	65,91	40,28	31,10	24,18	19,93
Понад 12 000	91,97	56,73	45,01	34,80	27,84

*Джерело: власні розрахунки автора.

За даними представленої таблиці собівартість коренів коливається від 12,07 грн./ц до 33,55 грн./ц при витратах на гектар до 4 000 грн. При максимальних витратах і отриманні найнижчого рівня врожайності до 200 ц/га собівартість складає 91,97 грн./ц. Проводимо розрахунки за формулою:

$$EMV_i = \sum_{j=1}^i B_{ji} \times P_{ji}, \quad (1)$$

де EMV – очікувана повна собівартість з урахуванням ймовірності i -тої альтернативи при j -витратах на одиницю площі;

B_{ji} – собівартість від i -тої альтернативи при j -витратах на одиницю площі;

P_{ji} – вірогідність отримання певного рівня собівартості за j -витрат на одиницю площі для i -тої врожайності.

З урахуванням ймовірності отримання визначеного рівня врожайності за певних витрат, найнижча собівартість була одержана при витратах 4 000 грн./га і становила 30,80 грн./ц, найвища – при максимальних витратах на гектар та найнижчій врожайності і становила 44,3 грн./ц. Зростання рівня врожайності потребує суттєвого зростання витрат, що не дозволяє знизити собівартість одиниці продукції. Можна стверджувати, що зростання виробничих витрат понад

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

12 тис. грн. на 1 га не призводить до підвищення ефективності вирощування цукрових буряків через зростання виробничої собівартості одиниці продукції, оскільки темпи росту витрат перевищують ріст врожайності.

Вплив рівня врожайності на ефективність виробництва цукрових буряків представимо в таблиці 3.

Таблиця 3

**Ймовірність отримання рівня рентабельності (збитковості)
в залежності від рівня врожайності цукрових буряків**

Рівень рентабельності (збитковості), %	Урожайність ц/га				
	до 200	201-300	301-400	401-500	понад 500
(до 25)	0,46	0,18	0,12	0,05	-
(24 – 1)	0,29	0,28	0,25	0,17	0,11
0 – 24	0,15	0,30	0,37	0,23	0,18
25 – 49	0,05	0,09	0,12	0,17	0,25
понад 50	0,04	0,14	0,14	0,37	0,46

*Джерело: власні розрахунки автора.

Як засвідчив проведений аналіз, найвища ймовірність одержання збитків при отриманні врожайності до 200 ц/га. Ймовірність одержання рівня збитковості понад 25 % становить 46 %, а від 24 до 1 % – 29 %. Тобто, при врожайності менше 200 ц/га ймовірність отримання збитків становить 75 %. Отримавши врожайність понад 500 ц/га рівень рентабельності буде становити понад 50 % з ймовірністю 46 %. За такого високого рівня врожайності ймовірність отримання збитків господарством від реалізації цукрових буряків невисока – 11 %. Можна зробити висновок, що для високої ефективності реалізації коренів необхідно планувати врожайність не менше 500 ц/га.

У ході дослідження з'ясовано, що на ефективність вирощування цукрових буряків суттєво впливає ціна реалізації, яка зростає при збільшенні їх врожайності. Ця залежність зумовлена впливом рівня якості продукції на врожайність, яка зростає за рахунок зниження ураженості коренеплодів хворобами, підвищення їх цукристості при виконанні усіх технологічних операцій, передбачених технологією вирощування.

У сьогоденних умовах ціна закупівлі цукрових буряків формується на договірних засадах між цукровим заводом і бурякосіючим господарством. Для цукрового заводу важливими є обсяги закупівлі коренів. Щоб дослідити дану закономірність, ми провели групування господарств за валовим збором цукрового буряку і ціною, результати якого представлені в таблиці 4.

Таблиця 4

**Ймовірність отримання ціни реалізації цукрових буряків
за різного рівня виробництва цукрового буряку**

Рівень ціни, грн./ц	Валовий збір, ц				
	до 5 000	5 001 – 10 000	10 001 – 20 000	20 001 – 50 000	понад 50 000
до 25	0,12	0,07	0,08	0,03	0,01
25,1-25	0,32	0,34	0,23	0,29	0,24
25,1-30	0,24	0,33	0,35	0,31	0,29
30,1-50	0,29	0,22	0,27	0,32	0,28
понад 50	0,03	0,05	0,08	0,05	0,18

*Джерело: власні розрахунки автора.

Найвищу ціну реалізації цукрових буряків найімовірніше отримати при їх валовому зборі понад 50 000 ц. При врахуванні середньої врожайності площа посіву цукрових буряків у господарствах для забезпечення такого валового збору цукросировини повинна перевищувати 180 га. Тому можна стверджувати, що на ціну закупівлі цукрових буряків суттєвий вплив має обсяг реалізації коренів цукровому заводу. На ціну впливає цукристість коренів при прийманні. Так, наприклад, у ВАТ «Нива» Носівського району Чернігівської області з 500 га було зібрано 41 234 т цукрових буряків, що забезпечило перевиконання договірних зобов'язань на 17,81 %, тоді як у цілому по заводу виконання контрактації склало 85,19 %. Окрім того, господарство реалізувало цукрові буряки цукристістю 16,48 % при середньому показнику по заводу 16,15 %, а в господарствах населення цукристість ледь перевищувала 15 %. Це забезпечило ВАТ «Нива» реалізаційну ціну на 9,7 % вище середньої.

Господарствам, що знаходяться у безпосередній близькості до заводу (не далі ніж за 25 км), доцільно висівати цукрові буряки на максимально можливій площі і планувати максимальний рі-

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

вень врожайності, виходячи з ресурсного і матеріало-технічного забезпечення. Це дозволить знизити витрати на транспортування коренів до цукрового заводу. Віддаленим від заводу господарствам доцільно планувати середній рівень врожайності, що забезпечує максимальну окупність витрат і при зростанні транспортних витрат суттєво не впливає на вартість сировини, яка надходить для переробки на цукровий завод. Зазначений організаційно-економічний підхід є особливо актуальним в умовах зростання вартості матеріало-технічних ресурсів і, відповідно, збільшення витрат на вирощування цукрових буряків.

Витрати на вирощування буряків зростають швидкими темпами не тільки в Україні, а й в інших країнах. Але слід відзначити, що структура витрат на вирощування цукрових буряків відрізняється. У країнах ЄС до основних витрат належать постійні витрати, а змінні становлять всього 37 %. За українськими технологіями ситуація протилежна: змінні витрати становлять 68 %, а постійні витрати суттєво нижчі. Це пов'язано з тим, що на українських полях працює зношена та малопродуктивна техніка, тоді як фермери Європи забезпечені високопродуктивною технікою.

Для ефективного використання потужної високопродуктивної іноземної техніки господарствам при вирощуванні цукрових буряків необхідно мати площу посіву коренів понад 500 га. Такі площі можуть бути засіяні у досить великих господарствах, або у кооперативних об'єднаннях.

Вирощування цукрових буряків у великих господарствах за використання прогресивних технологій забезпечить мінімізацію витрат праці до 20 люд.-год. на 1 гектар. Тому, на нашу думку, з боку держави необхідно сприяти розвитку підприємств, які займаються впровадженням нових інноваційних технологій при вирощуванні цукрових буряків.

Важливим організаційно-економічним заходом має бути узгодження строків викопування цукрових буряків з переробними підприємствами. З урахуванням хімічного і фітопатологічного обстеження всіх полів зони цукровому заводу необхідно встановлювати графік збирання, якого мають дотримуватись всі бурякоздавачі. Збирати цукрові буряки необхідно в оптимальні строки, при виборі яких враховувати очікуваний врожай, тривалість вегетаційного періоду, строки посіву буряків і дату внесення добрив, технологічну зрілість буряків, наявність бурякозбиральної техніки, стан під'їзних шляхів, метеорологічні умови тощо.

До 2004 року для забезпечення більш раннього пуску цукрових заводів при підписанні контрактів між цукровим заводом і бурякозбираючим господарством передбачалися надбавки до ціни в межах погодженого графіка поставки цукрових буряків у вересні місяці: при реалізації цукрових буряків 1 вересня надбавка становила 44 % і поступово знижувалась до 15 вересня. Такі умови сприяли більш ранньому пуску заводів і виходу їх на повну потужність до 15 вересня. На сьогодні у «Типових умовах господарських договорів між цукровими заводами, бурякозбираючими господарствами та іншими суб'єктами бурякоцукрового комплексу незалежно від форми власності щодо вирощування та закупівлі цукрових буряків для виробництва цукру квоти «А» не передбачено диференціації ціни у залежності від строків поставки.

При збиранні коренів необхідно використовувати потоковий спосіб, оскільки він забезпечує кращі технологічні якості цукрових буряків при зберіганні. При перевалочному способі в разі неможливості вивезення буряків у день збирання їм необхідно забезпечити тимчасове зберігання на підготовлених площадках біля під'їзних шляхів.

У період збирання особливу увагу необхідно звернути на спосіб обрізки цукрових буряків. Низький зріз можна використовувати для буряків, які відразу відправляються на переробку. Це дозволить отримати вищу цукристість коренів та забезпечити доброякісність соку. Для тривалого зберігання придатні буряки з видаленням верхньої полки головки і всієї гички. Цукрові буряки іноземної селекції необхідно відправляти відразу на переробку, оскільки вони не придатні для тривалого зберігання в кагатах. Врахування цих рекомендацій при плануванні заготівлі цукросировини дозволяє підвищити вихід цукру на 0,5 %.

Висновки. Знизивши собівартість вирощування цукрових буряків, ми зможемо отримати більш дешеву сировину, що, відповідно, вплине на собівартість виробництва самого цукру. Це можливо досягнути при зростанні рівня врожайності цукрових буряків до 500 ц/га та оптимізації виробничих витрат, витрат на транспортування коренів до цукрового заводу. У структурі собівартості цукру сировина становить понад 60 %, тому за рахунок вказаних заходів можна буде знизити вартість цукру. Завдяки підвищенню цінової конкурентоспроможності вітчизняного цукру зросте його споживання, що сприятиме в подальшому росту його виробництва і сталому розвитку ринку цукру в Україні.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Література

1. Бондар В. С. Економічна оцінка виробництва цукрових буряків у 2009 році [Електронний ресурс] / В. С. Бондар, А. В. Фурса, О. М. Шутенко. – Режим доступу : <http://sugarbeet.org.ua/node/64>
2. Бондар В. С. Криза загрожує існуванню галузі буряківництва [Електронний ресурс] / В. С. Бондар. – Режим доступу : <http://sugarbeet.org.ua/node/69>
3. Бондар В. С. Основні чинники, що впливають на ціни внутрішнього ринку цукру в Україні / В. С. Бондар, С. О. Андрищенко // Пропозиція. – 2010. – № 6. – С. 26-28.
4. Заец А. С. Рынок сахара: проблемы, теории и практики / А. С. Заец. – К. : Наукова думка, 1998. – 314 с.
5. Коденська М. Ю. Оцінка діяльності та перспективи розвитку цукробурякового виробництва в Україні [Електронний ресурс] / М. Ю. Коденська, А. В. Воронін. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Agroin/2010_7-9/DORONIN.pdf.
6. Стасіневич С. Комерціалізація заготівлі цукрових буряків : стан і наслідки / С. Стасіневич // Економіка АПК. – 2006. – № 6. – С. 95-97.
7. Стасіневич С. Ринок цукру України: проблеми забезпечення сировиною / С. Стасіневич // Економіка АПК. – 2006. – № 2. – С. 25-30.

Bibliography

1. Bondar V. S. Ekonomichna otsinka vyrobnytstva tsukrovykh buriakiv u 2009 rotsi [Elektronnyi resurs] / V. S. Bondar, A. V. Fursa, O. M. Shutenko. – Rezhym dostupu : <http://sugarbeet.org.ua/node/64>
2. Bondar V. S. Kryza zahrozhuie isnuvanniu haluzi buriakivnytstva [Elektronnyi resurs] / V. S. Bondar. – Rezhym dostupu : <http://sugarbeet.org.ua/node/69>
3. Bondar V. S. Osnovni chynnyky, shcho vplyvaiut na tsyny vnutrishnioho rynku tsukru v Ukraini / V. S. Bondar, S. O. Andriushchenko // Propozytziia. – 2010. – № 6. – С. 26-28.
4. Zayets A. S. Rynok sakhara: problemy, teorii i praktiki / A. S. Zayets. – K. : Naukova dumka, 1998. – 314 s.
5. Kodenska M. Yu. Otsinka diialnosti ta perspektyvy rozvytku tsukroburiakovooho vyrobnytstva v Ukraini [Elektronnyi resurs] / M. Yu. Kodenska, A. V. Voronin. – Rezhym dostupu : http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Agroin/2010_7-9/DORONIN.pdf.
6. Stasinevych S. Komertsializatsiia zahotivli tsukrovykh buriakiv : stan i naslidky / S. Stasinevych // Ekonomika APK. – 2006. – № 6. – С. 95-97.
7. Stasinevych S. Rynok tsukru Ukrainy: problemy zabezpechennia syrovynoiu / S. Stasinevych // Ekonomika APK. – 2006. – № 2. – С. 25-30.

Надійшла 27.04.2012